

על התגלות ה' לגויים בספר ישעיהו

כדי לגשת לסוגיה של התגלות ה' אל הגויים בספר ישעיהו, עלינו לברר שני דברים: מה מוגדר כהתגלות ה'? ומה יחסינו להתגלות זו? מתוך בירור ראשוני זה, נוכל להגיע לטענתי במאמר זה - התגלות ה' בספר ישעיהו כלפי העמים שסביב לארץ ישראל, היא מתאימה לאופיים הלאומי.

יסוד ראשון - מהי התגלות אלוקית?

התרגומים מלמדים אותנו יסוד חשוב בהופעת ה' בעולם.

"קומה ה' ויפוצו אויבך מפניך"¹ מפרש תרגום אוקלוס "ואתגלי ה'". קומה פירושו התגלה, כאשר ה' מתגלה, האויבים נסים מפניו. גם ההיפך הוא נכון, פעמים שה' מתגלה בכך שמכה באויביו, שהם אויבי ישראל. עשיית דין באויבי ישראל מכונה בפי התרגום התגלות. נראה שזה מכיוון שיש בדבר הופעה של המידות אלוקיות במציאות. מי שמתבונן בהכנעת אויבי ישראל נפגש עם **התגלות** אלוקית.

גם בספר ישעיהו אנו מוצאים ביטוי זה בדיוק, והפעם בלשונו של תרגום יונתן. "וקמתי עליהם נאם ה' עבאות והכרתי לכבל שם ושאר ונין ונכד נאם ה'".² מתרגם יונתן "ואתגלי ה' עליהון". גם פה קמתי תרגומו התגליתי.

פסוק זה הוא סיום לשני פרקים המתארים את חורבנה של בבל, בשל אכזריותם ורשעותם כלפי ישראל. פסוק זה חותם את כל התיאורים הקשים, שמתארים כיצד ה' הנוקם בבבל כנגד רשעותם, וכן על תקומתם העתידית של ישראל לעומת מפלת בבל. בסוף פרקים אלו אומר הנביא "קמתי עליהם" ומעורר אותנו להיזכר בפסוק מהתורה "קומה ה' ויפוצו אויבך". בשני המקרים תרגומו של השורש ק.ו.מ הוא "אתגלי" - כלומר 'הראה את עצמך' ומתוך כך יינגפו הגויים. עצם נגיפתם של הגויים היא עצמה התגלות אלוקית בעולם כולו.

פסוקים מפורשים בסוף הספר מראים שהנביא לא חושש כלל מלדבר על ה' בתיאורים ודימויים, בעיקר כאשר ה' עושה דין בעולם: "וַיִּלְבֹּשׂ צְדָקָה פִּשְׁתָּיו וְכֹבֵעַ יְשׁוּעָה בְּרֵאשׁוֹ וַיִּלְבֹּשׂ בְּגָדֵי נֶקֶם תְּלַבֵּשׁת׃ וַיַּעַט כְּמַעֲיֵל קְנָאֵהוּ"³, "מִי-זֶה בָּא מֵאֲדוּם חֲמוּץ בְּגָדִים מְבֹרָה זֶה הַדּוֹר בְּלָבוֹשׁ צַעֲהָ בָּרַב כַּחוּ"⁴.

1. במדבר י, לה.

2. יד, כג.

3. נט, יז.

4. סא, א.

מקור נוסף בישעיהו מחדד את הדברים עוד יותר: "ובאו במערות צרים ובמחלות עפר מפני פחד ה' ומהדר גאונו בקומו לערוץ הארץ"⁵. כל הרשעים בורחים למערות מסתור, כיוון שה' גילה את אורו בעולם, והם לא מסוגלים לעמוד מולו. הגילוי מכונה **קומו**, והרשעים מזהים את הגילוי בצורה בהירה מאוד, ולכן הם נאלצים להימלט כדי לא להישרף מעוצמת האור.

למדנו שגם רשעים יכולים להיפגש עם התגלות אלוהית, ולא רק נביאים, וכן למדנו שהופעת ה' בעולם מתקיימת בדין שיעשה ברשעים.⁶ הנביאים מסוגלים לראות את ההתגלות בעיניהם הנבואיות ולספר על כך, בעוד שהרשעים לא בהכרח מבינים שמה שעובר עליהם זו התגלות אלוהית.

כלל הדבר: ה' מופיע בעולם בדרכים שונות, אחת מהן היא כאשר הוא מכה בגויים. זהו **יסוד הראשון**.

עתה אפשר לשאול, האם גויים אלה יודעים שה' מתגלה אליהם כעת, או שאלו רק דברי הנביא אלינו לשומעי לקחו?

קשה לי למצוא בפרקים אלו תשובה ניצחת בנושא זה, על כן נראה לי שפרקי המשאות של ישעיהו מופנים בעיקר כלפי עם ישראל. כיצד יפרש מלך בבל את האסונות שבאים עליו? יתכן שבזאת יעסוק ספר דניאל או ספרים אחרים. בקובץ המשאות ישעיהו רוצה שנבין את מהותה של הופעת ה' על בבל מצדנו. בפרקי המשאות אנו מבררים את דרכי הופעת ה' בעולם. אין זה אומר שהגויים לא ירגישו את מה שישעיהו מתאר, אך אין זה מטרתו של המשא. מכיוון שהנבואה נאמרת לישראל את עיקר הלקח צריכים ללמוד אנחנו.

הנביא מתאר בפירוט רב את הופעת ה' על בבל כאשר מכה בהם, באמצעות תארים אלוהיים, משלים ודימויים. נראה שהוא עושה זאת בשבילנו. חשוב מאוד להבין את הופעת ה' בעולם, גם כלפי הגויים, לכן מוקדשים למשאות הגויים מעל עשרה פרקים בספר ישעיהו. עם מבקשי ה' אנחנו, המאזינים לדברו תמיד, על כן חובה לעינו לעמול ולהבין את אופייה של הופעת ה' בכל מצב ושעה.

יסוד שני - יחסנו להופעות שונות

חכמינו ז"ל, עסקו רבות ביחס שבין הופעות שונות של ה' בעולם. הם הקשו בין פסוקים שמתארים הופעות אלוהיות שונות שנראות כסותרות. לעולם הם מתרצים את קושייתם, ולא משאירים את הפסוקים הסותרים כפי שהם. זו עבודתנו לייחד שמו בעולם, כלומר לעשות שלום ולמצוא מקום לכל הפרטים שנראים כסותרים.

5. ב, יט וגם כא.

6. הרחבה נוספת בעניין. בחלק השני של ספר ישעיהו (מפרק מ' ואילך), מופיע השורש ק.ו.ם מספר פעמים, אך כולם בהקשר לישראל, שיעלו לגדולה, יתרוממו משפלותם ויפעלו למען גאולתם. יתכן שיש קשר בין הדברים, בתחילה ה' קם ומגלה את אורו, מתוך כך קמים גם ישראל לכבודם וגאולתם. או מכיוון נוסף, לאחר שישעיהו בישר את החזון שה' יקום ויתגלה, מצופה גם מישראל שיעשו כמותו ויקומו, ומתוך כך יקרבו את התגשמות החזון.

אחד התירושים ליישב סתירה, הוא שפסוק אחד מתאר את הופעת ה' על ישראל והשני מתאר את הופעת ה' על הגויים.

כלשון הגמרא בע"ז:

רבי חמא בר' חנינא רמי כתיב "חימה אין ל⁷", וכתיב "נוקם ה' ובעל חימה"⁸, לא קשיא כאן בישראל כאן בעובדי כוכבים.

הופעה אחת מתארת את הקב"ה כבעל חימה, ואילו הופעה אחרת מלמדת שאין לו חימה כלל, כיצד מיישבים סתירה זו? רבי חנינא מלמדנו שהי' מתגלה לכל אומה באופן שונה, לישראל ברחמים ולגויים בחימה. (בהמשך ננסה לטעון מדוע הופעה אלוקית לישראל שונה בהכרח מהופעה לעם אחר).

היסוד שעלינו ללמוד מכאן הוא: שאמנם ה' אחד ואין לנו השגה ותפיסה בעצמותו כלל, אך כאשר ה' פועל בעולם הזה, הוא פועל על ידי מידותיו והופעותיו, לעיתים במידה זו ולעיתים במידה אחרת. העצמות האלוקית האין סופית לעולם לא מתגלה במציאות בשלמותה, כי אין בעולמנו אפשרות להכיל גודל כזה, לכן בכל התערבות אלוקית במציאות, מופיעה הופעה חלקית בלבד של ה', כפי מה שבני האדם מסוגלים לקלוט.

אפשר היה להתעלם מהופעות אלה כיוון שהן חלקיות ולא משקפות את השלמות האלוקית, אך אנו רואים שנביאנו וחכמינו לא נהגו כך, הם התייחסו לכל הופעה שמתוארת בתנ"ך במלוא הרצינות. הופעות אלה, למרות חלקיותן, הן הדרך היחידה שלנו **לפגוש** את הקב"ה באמת, ולא רק **לדבר** על קדושתו. כל הופעה אלוקית היא בעלת אופי אחר ותכונות אחרות, עד שבעיני המתבונן בהופעה ספציפית מופיעה דמות אלוקית שונה, כדברי חכמינו ז"ל: על הים ראוהו כגיבור מלחמה, ובהר סיני כזקן רחמן.

כלל הדבר, הוא להכיר בכך שכאשר מדברים על הופעות שונות, איננו מדברים על הקב"ה ותכונותיו, אלא על הציור שבני האדם קולטים את פעולותיו בעולם, "אספרה כבודך [...] לפי מעשיך"⁹, זוהי הופעה אלוקית. זהו **היסוד השני**.

הופעה אלוקית כמידתו של האדם

עתה ניגש לתוכן הטענה. מדוע ה' מופיע בדרכים שונות בתנ"ך, מדוע לא נמצא הופעה אחת שחוזרת על עצמה שוב ושוב?

לא נוכל להתיימר לענות על שאלה כזו במלואה, אך אוכל להציע כיוון מסוים בנושא: ההופעה משתנה כפי המקבלים, כפי תכונותיהם ואופים ולכן היא שונה כל פעם. כלשונו של המהר"ל מפראג: "כפי מה שנמצא האדם אל ה' כך ה' נמצא אל האדם"¹⁰.

7. ישעיה כז, ד.

8. נחום א, ב.

9. שיר הכבוד.

10. באר הגולה עמ' עד.

נבאר בהרחבה טענה זו ונביא דוגמאות.

אין ה' מתגלה לאדם אלא כפי מה שהוא. כך פוסק ספר הזוהר את סוגיית הנבואה והתגלות ה' בעולם.¹¹ משל למה הדבר דומה? למים וכוס. למים אין צורה משל עצמם, אלא רק ממלאים את הכוס כפי צורתה שלה. בסופו של דבר המים יקבלו את צורת הכוס אותה מלאו. כך גם הופעת ה' על בני האדם, בדיוק כמידתם, כצורת הכלי שיש להם כך צורת ההופעה שהם יקבלו. נכון הדבר בגדולי נביאי ישראל, ונכון הדבר בבלעם הרשע.

אנו נדגים כיצד ה' מופיע על ממלכות הגויים, בספר ישעיהו, בדיוק כפי מידתם. הבנה זו חשובה מאוד ללומדי תנ"ך. פסוקים רבים אומרים שה' יכה בגויים או ינקום בהם וכו'. אנו מדמים לעצמנו את ה' אלוקי ישראל, זה שהוציאנו ממצרים, המתגלה אלינו בהר סיני, מופיע כמו שאנו מכירים אותו אל הגויים, ומכה בהם בחומרה. על פי דברינו אין זה כך כלל! הופעת אלוקים שאנו חווים, שונה בתכלית מהופעת האלוקים אל מצרי, אשורי ומאבי. כל אחד קולט את האלוקות על פי מידותיו, דמיונו ונפשו האישית והלאומית, וממילא ה' מופיע עליו כמידתו.

אלוקי ישראל מתגלה אלינו באופן זך ושלם יותר מאשר הוא מתגלה לכל עם אחר, כיוון שנפשנו הלאומית זכה וטהורה יותר. כאשר הנביא מספר שה' מכה בישראל הוא מדבר על אלוקים שישראל מסוגלים לקלוט, ואילו כאשר מדבר על מלחמה לה' בבבל, הוא מדבר על אלוקים כפי שבבל מסוגלים לקלוט. האופן שבו בבל נמצאים אל ה' כך ה' נמצא אליהם.

דרכנו להבחין בהופעות השונות היא להקשיב ללשון הפסוקים. אם נאסוף את כלל התיאורים של כל נבואה, תצטייר לנו דמות, שמבטאת את המידות והאופי של הגילוי האלוקי באותה שעה. דמות זו משקפת את ההופעה הנוכחית, שמופיעה בהתאמה למי שהופעה זו מופנית כלפיו. הופעה כמידתו.

כמו כן, להבנתי יש הבדל משמעותי בין נבואות שאומרות שה' מכה במצרים, לבין נבואות שמשמע מתוכן שמואב יחרבו, ורק בדרך אגב אנחנו מבינים שזה נעשה ברצון ה'. כאשר נאמר בפירוש שה' מכה, יש כאן התגלות אלוקית ישירה, כלומר הופעה אלוקית. לעומת זאת נבואה שרצון ה' משתמע מתוכה, איננה התגלות ממש, אלא דרך הנהגת ה' את העולם מבלי מפגש עם שום הופעה אלוקית - הנהגת הטבע. אם הנביא לא מתאר לנו דמות אלוקית, זה אומר שאין כאן הופעה, מתוך הנחה שאם היה גילוי, הנביא לא היה חוסך אותנו מלפגוש גילוי אלוקי נוסף בעולם.

יש לדייק מאוד בלשון הנבואה, שכן לפעמים נבואה מתחילה בלא יחס ישיר, אך מסתיימת עם ביטויים ישירים, כמו בנבואה על ממלכת צור. במקרה כזה יש

11. פרשת בא מב ע"ב.

להבין מדוע יש הבדל בין ההתחלה לסוף. כמו כן, לפעמים ה' מדבר על ממלכה בגוף ראשון "אשית על מואב", ויש ביטויים אחרים שרק מעידים מה רצונו כמו "נאום ה'".

נביאי ישראל מסוגלים לראות את יד ה' בהיסטוריה. הם רואים בעיני קודשם אם אוריע כזה התרחש על פי הנהגת הטבע שה' נסתר בה, או שמא זו הופעה ישירה שיד ה' מכה באיבי ישראל. מי שאיננו נביא, לא יכול לראות את יד ה', ולכן לא ידע להבחין ולא יבין את משמעותו של האירוע. הנביא רואה ואנתנו כעיוורים באפילה.

בבל

בפרק יג, ישעיהו מנבא עתיד קשה למלכות בבל, נראה שדבריו מופנים בעיקר כלפי מלך בבל, ולא כלפי העם,¹² בניגוד לממלכות אחרות (מואב וצור למשל) שבהן יש תוכחה קשה בעיקר אל העם. במופע זה מתוארים ביטויים קשים ואכזרים מאוד שינקטו כתגובה לרשעותו של מלך בבל. בפרק העוקב¹³, מתבקשים ישראל לשיר על מלך בבל ואשר יקרה לו.

מתוך השוואה בין הפרקים, וכן מדיוק במשמעות הביטויים, נראה שיש הקבלה מלאה בין הדברים. כלומר, יש קשר הדוק בין מעשיו המכוערים של מלך בבל ואופיו האכזרי, לבין הדרך בה ה' מופיע אליו (או עליו). כמו כן, נמצאה הקבלה מדויקת להפליא בין אישיותו של מלך בבל לבין המידות האלווקיות שבהן ה' מופיע בפרק זה.

נציג את הדברים בטבלה שמראה את ההקבלה:

מעשיו של מלך בבל	את שה' עושה לו
לא משחרר אסירים "אסיריו לא פתח ביתה" (יד, זז)	ישראל שובים את שוביהם (יד, א-ב)
מרגיז ארץ ומרעיש ממלכות (יד, טז)	קול שאון במלחמה נגדו (יג, ה)
מרדף בלי חשך (יד, ו) אפילו בלילה בלי מנוחה.	הכוכבים והשמש לא יתנו אורם (יג, י)
הורג את בניו של צדקיה המלך לעיניו (מל' ב כה, ז)	עוללים פרי בטן ובנים ירוטשו לעיניהם, לא תחוס עינם (יג, יח)
מעורר את צדקיהו (שם)	יהיה בחושך בלי אור גרמי שמים, כנגד עיוורון (יג, י)

12. כוונתי כמובן לנבוכדנצר שיקום בעוד מעל 100 שנים, שכן ישעיהו מתנבא גם על העתיד. מתוך התבוננות בהשוואה שעשינו רואים שמסתבר שמלך בבל המדובר הוא נ"נ.

13. פרק יד.

מכלה עמים, מקים מלכים מכסאיהם (יד, ט; מלכים ב' כד, יד)	יפוזרו בעולם (יד, כא) מטאטא אותו (יד, כג)
מגייס לוחמים מעמים אחרים (מלכים ב' כד, ב)	איש אל ארצו ינוסו (יג, יד) לוחמי ה' רבים ומגוונים (יג, ג)

ההופעה המעשית, של מידה כנגד מידה, היא פן אחד, אך הרובד העמוק יותר הוא אופייה של ההתגלות. כאשר ה' נלחם בבל, הוא בעצם מתגלה אל מלך בבל. כך הנביא מציג זאת - "ה' צבאות מפקד צבא מלחמה. באים... ה' וכלי זעמו"¹⁴, "וקמתי עליהם נאום ה'"¹⁵. התיאורים האלוקיים של הנביא אינם סתמיים, אלא מקבילים בעצם לאופיו של מלך בבל.

יש כאן דוגמא לעקרון שאמרנו, ה' מופיע על אדם כפי מה שהוא, כי רק כך הוא מסוגל לקלוט את ההופעה האלוקית. המים ממלאים את הכוס כפי צורתה, לכן הנביא ישעיהו מתאר את הדמות המופיעה בפרק זה על פי אופיו של מי שהיא מופנית כלפיו.

למעשה יחס זה עצמו מופיע בפסוקים על ידי הנהגה של מידה כנגד מידה. מלך בבל אומר שהוא רוצה "להדמות לעליון"¹⁶ ובעצם על פי דברינו, מתברר ש"העליון" מתדמה אליו בכך שה' מופיע בעולם במידותיו האכזריות של מלך בבל.

אופיה של ההתגלות האלוקית כלפיו	אופיו של מלך בבל
בא לחבל את הארץ (יג, ה)	שם תבל כמדבר ועריו הרס (יד, יז)
עברה וחרון אף (יג, ו; ט; יג)	בעל עברה ואף (יד, ה)
אכזרי (יג, ט)	אכזר (ירמיהו ו, כג)
ציותי למקודשי (יג, ב) כל העולם מחויב אליו.	זד ועריץ (יג, יא)
ה' מפקד צבא (יג, ד)	מפקד מלחמתי, מנצל עמו לשם כך (יד, כא)
שמים ארגיז (יג, יג) ה' מערער את השמים.	נפלת משמים (יד, יב) ראה את עצמו שולט בשמים

התכונה המרכזית של מלך בבל, היא **האכזריות** שמאפיינת מלך שרואה את עצמו כמפקד וכובש. את בני עמו הוא רואה ככלי להגשים את תאוות השלטון וכיבוש שלו. תכונה זו גורמת לכך שהמידה האלוקית שהפועלת בעולם כלפי בבל היא האכזריות "הנה יום ה' בא **אכזרי** ועברה וחרון אף"¹⁷.

14. יג, ד-ה.

15. יד, כב.

16. יד, יד.

17. יג, ט.

אשור

זו הממלכה המשמעותית ביותר בספר ישעיהו. מטבע הדברים, הממלכה השלטת זוכה לקבל יחס מיוחד ושונה, משאר המלכויות הקטנות. צריך לזכור שישעיהו הנביא חי בתקופת שלטונה של אשור, ורוב נבואותיו בחלק האשון סובבות את יחסיה של יהודה עם אשור. אמנם ישעיהו מתנבא על בבל שתעלה לשלטון בעוד עשרות שנים (בשנת 4 ליהויקים נינו של חזקיהו), אך אלו נבואות עתידיות ולכן הן פחות ממוקדות.

יחסו של הנביא לאשור מורכב, כיוון שאשור נתמנו על ידי ה' להכות בישראל בתקופת גלות שומרון. כנראה גם בהמשך הדרך אשור שימשו 'מטה זעמו' של ה'¹⁸, כדי להביא את יהודה לתיקון ותשובה. אמנם במהלך התנהלות ההיסטוריה, בחירתם החופשית של בני האדם הפכה את אשור לבוגדים בה'¹⁹, וממילא לאויב שאותו ה' מבטיח להשמיד.

תופעה מעניינת בנושא העריכה של ספר ישעיהו, היא שהנבואות על אשור נמצאות בתוך הפרקים שעוסקים בתקומת ישראל, לעומת שאר נבואות על הגויים שמכונסים בתוך פרקים מיוחדים של 'משאות הגויים'. מהפך מנפילת אשור לתקומת ישראל מתואר בפרק י' בלשון מאוד ברורה ומדויקת.

ישעיהו חודר לעומק לבבם של אשור, ומלמד מה חטאם ומה הביא אותם לכך:

"בגוי חנף אשלחנו ועל עם עברתי אצונו לשלל שלל ולבז בז (ולשימו) [ולשומן] מרמס כחמר חוצות. והוא לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשב כי להשמיד בלבבו ולהכרית גוים לא מעט"²⁰.

לשון הפסוק מראה שתי תכונות שמצטרפות יחד - אהבת הרס, וחשיבה יתר על המידה. פסוק זה עמוס ביטויים על חשיבה עצמאית, דמיון ורגשי לב (הביטוי לבב חוזר 4 פעמים בנוגע לאשור). נראה שהדבר רומז על כך, שבמקום למלא את תפקידם הם התחילו לחשוב מחשבות ולהסיק מסקנות שגויות. תכונה זו מצטרפת לאכזריות ורע לב, שקיימות באופן טבעי באומה זו. אם היו ממלאים את הצו האלוקי, להיות שבט אפו ומטה זעמו, ולא היו חושבים יותר מדי, היו יכולים למלא את תפקידם מבלי שנטייה רעה זו תשפיע. כאשר הם התחילו להנהיג את עצמם על פי נטיית ליבם, הגסות הגויית שבהם השתלטה, וגרמה להם להנהגה שלילית.

חשוב להבין, ביסודם של אשור עומדת מפלצת אכזרית, זאת כולם יודעים, הן אשור בעצמם והן ה' השולח אותם. ככל הנראה אשור מודעים לכך שהם שליחים ממרום להכות בישראל (לדוגמא דברי רבשקה בפרק לו), אך זו

18. י, ה.

19. לג, א.

20. י, ו-ז.

בחירתם החופשית האם להתבטל אל השליחות או לבצע את כיבוש יהודה מתוך נפשם הדרקונית שמפעמת בתוכם. ברור, שדווקא בשל היותם עם מחוספס, הם מתאימים לתפקיד השבט האלוקי. מסתבר שזו הסיבה שה' בחר בהם להיות משליטי אימתו בעולם. אין פירוש הדבר שכל העולה על לבבם הוא רצוי לפני ה', ולכן זה היה חטאם. ישעיהו אומר שחטא זה נובע מגאוה "פרי גודל לבב מלך אשור ורום עיניו"²¹. בסופו של דבר הנביא מאשים אותם בהתנשאות מעל רצון ה' ובכפירה²².

כמו עם בבל, ה' נוהג גם עם אשור מידה במידה, אך כאן הדבר מורכב יותר. בבל נענשו במידת רעתם במדויק, וגם חוו התגלות קשה של ה' אליהם. ברמה הכללית גם אשור כך, אלא שאצל אשור המידה מתחלקת בין ה' לישראל. לחלק מתכונותיהם הרעות תופיע תגובה בגילוי אלוקי קשה אליהם, אך בחלק תופיע תגובה בהצלחתם של ישראל, שאותם ניסו להשמיד. נעמוד על הדברים בפירוט.

התגלות ה' אליהם	דמותם של אשור
כדמות אמתנית ואיומה שבאה להשמידם (ל, כז-לג)	להשמיד ולהכרית (י, ח)
ה' מגן על ישראל כציפור מחסה בכנפיו על גוזליה (לא, ה)	מוטות כנפיו משמיד את הארץ (ח, ח) חושב שישראל הם ביצים עזובות שהציפור נטשה אותם (י, יד)
מכה באש ורוח (ניגוד למים ועץ) (פרק ל) חותך פארות העצים (י, לג).	אשור מאופיינים על ידי מים ועץ (י, יח; כד)
גודע רמי קומה (י, לג)	רום עיניים (י, יב)
ה' כנחל שוטף (ל, כח) ה' נהר מגן על ישראל ואוניות הגויים לא יעברו בו (לג, כא)	נהר שוטף את הארץ (ח, ז) (יח, יב)
ה' בא ממרחק (ל, כז)	בא ממרחק (י, ג. יז, יג)
ה' רוחו כנחל שוטף עד הצואר (ל, כח)	שוטף עד הצואר (ח, ח)
אשור יפתח מה' (ל, לא)	מפחידים (ח, ט)
מכה בשבט (ל, לא)	שבט (י, ה)
מכה במטה (ל, לב)	מטה (י, ה; כד)

21. י, יב.

22. י, טו.

הופעתו הקשה של ה' אל אשור מורכבת משני חלקים. חלק אחד הוא שיקוף של שליחותם, והחלק השני הוא שיקוף של רשעותם הלבבית. מסתבר שכאשר אשור נשלחים להכות את ישראל, הם לא אמורים להיענש על כך, אבל אם הם מועלים בתפקידם ומנצלים את תפקיד זה כדי למלא את תאוות ההרס שלהם. לבסוף הם נענשים על שני הדברים גם יחד. הופעת ה' הקשה אל אשור מורכבת מצד אחד מביטויים שמאפיינים את שליחתם של אשור (שבט, מטה ונהר שוטף), ומצד שני מביטויים של תכונת לבבם השלילית (אכזריות, הרס ואימה).

אשור נשלחו לעורר את ישראל לאביהם שבשמים, והם בגדו בתפקידם "היו שודד ואתה לא שדוד ובוגד ולא בגדו בו כהתמך שודד תושד כנלתך לבגד יבגדו בדך"²³. הם בקשו להרוס והשמיד מתוך שאיפת חורבן ולא מתוך רצון לתיקון. חלק מהתגובה האלוקית לעוונם הוא **תקומתם של ישראל**, אותם ביקשו להשמיד ולהכרית. לכן מיד לאחר חטאם של אשור (פרק י) מופיעה תקומת ישראל ונבואת המשיח (פרק יא).

עקרון זה מהווה בסיס לכל נבואות ישעיהו, כמו בנס של חזקיהו על חומות ירושלים, נפילת אשור זוהי תקומת ישראל.

הפסוקים מראים שיש הקבלה בין חטא אשור לתקומת ישראל:

תקומת ישראל	תכונות אשור
המשיח בשבט יכה את אשור (יא, ד)	שבט אפי (י, ה)
אזור מתניו של המשיח (יא, ה)	אזור מתניו של אשור הוא כוחו (ה, כז)
ישראל יהיו רבים כחול היס (י, כב)	המון עמים רבים (יז, יב)

תקומתם של ישראל היא חלק מתגובתו של ה' לאשור. כמובן שהדברים הם הפוכים, גאולת ישראל היא התכלית ונפילת אשור היא כלי להוצאת דבר זה לפועל. אך בנבואתו של ישעיהו לאשור, הם מציג להם את תקומת ישראל כעונש על עוונם.

שוב אנו רואים כיצד ישעיהו הנביא מלמד אותנו על דרכו של ה' בעולמנו. ה' מופיע לעמים כפי מדרגתם. למדנו כאן יסוד חשוב נוסף - ישראל הם נושאי שם ה', ולכן מה שקורה להם נחשב כגילוי ה' בעולם. הופעתו של ה' לא שלמה ללא ישראל, ולכן מה שיקרה לישראל מהווה חלק מגילוי ה' במציאות. פירוש הדבר שבמקום שה' יגלה את עצמו לגויים, ה' גורם לישראל להיראות בדרך מסוימת בעיני הגויים, וזה נחשב כאילו הוא התגלה אליהם. מה יקר ונשגב ללמוד מסר כזה, וכמה אחריות זה מטיל על כתפינו.

מצרים

"נודע ה' למצרים"²⁴. ה' מתגלה למצרים באופן כוחני מאוד, אדון קשה,²⁵ מלך עז אשר רודה בהם²⁶. תחילת הופעתו במצרים מתוארת כמי שרוכב על עב קל²⁷. משמעות הופעה זו (מלבד מהירותו, על פי הפשט) היא שה' רוכב על גבי אלילי מצרים, כלומר על גבי 'שרו של מצרים'²⁸. בני העם המצרי רואים שהכוחות והאלים שבהם האמינו עד עתה, הם בעצם משרתים של מלך מלכי המלכים. הכרה זו הינה חדשה עבורם, ומבלבלת את עולמם לגמרי. חרדה, בהלה ופחד מצדיפים את העם, ותחושה רבתי של חוסר אונים ואיבוד זהות.

הופעת ה' על מצרים נעשית בעוצמה ותקיפות רבה, בבחינת מידת הדין. היאור נחלק לשבעה חלקים²⁹, וכל מקורות המים של מצרים נפגעים³⁰. גם הביטוי "סכרתי את מצרים ביד אדונים קשה"³¹ מראה שעיקר הקושי המצרי נמשל עצירת המים.

מצרים כולה משולה לנהר (כמו גם אשור)³², בשל הערצתם את היאור, וסבורים שאת כוחם שממנו הם שואבים. נראה שהופעת ה' בצורה גלויה על גבי אלילי מצרים, ופגיעה בנהרות, מהווה בעצם חורבן לפולחן היאור שהיה נפוץ קודם, וטשטוש הזהות הדתית.

בסופו של דבר מצרים (בחלקה לפחות) משלימה עם הגילוי החדש, ומקבלת על עצמה את עבודת ה', תוך הבנה שישראל הם נציגיו. מסגנון הנבואה לא נראה שהם נוטשים את אמונותיהם הישנות, אלא מתייחסים אליהן כאמצעי שמשרת את הקב"ה. אין רושם בנבואה אם הדבר פסול או חיובי. בסופו של דבר מצרים אמורה להצטרף לישראל (יחד עם אשור) לקראת קבלת מלכותו של ה' בעולם. "נהרו אליו (אל הר בית ה') כל הגויים"³³, הגויים המשולים לנהר - אשור ומצרים, ינהרו אל בית ה'.

הופעת ה' על מצרים מתאימה להם. ה' לא מתגלה למצרים בעצמו כמו שהתגלה לישראל במעמד הר סיני. ה' מופיע אל מצרים כמי שרוכב על גבי האלילים שלהם. כך הוא 'מדבר איתם בשפה שלהם', ומעלה את אמונותיהם הנמוכות לעבר אמונה שלמה יותר. אין פה הופעה חדשה אלא תובנה חדשה לגבי מה שהם

24. יט, כא.

25. יש דרך להבין שאדונים קשה הוא מלך בשר ודם, אך לעניות דעתי נראה שזו חלק מהתגלות ה' אליהם, ואדונים קשה מבטא את ההתגלות הנוקשה כלפיהם.

26. יט, ד.

27. שם, א.

28. רש"י על פי מדרשים שונים.

29. יא, טו.

30. יט, ה.

31. יט, ד.

32. ח, ג.

33. ב, ב.

כבר מכירים ומאמינים בו. אין ה' מתגלה לאדם אלא כפי מה שהוא, כלומר בשפה שהוא מבין. ישראל מבינים קשר ישיר, אך מצרים מבינים קשר עקיף, אמצעי.

מואב ועמים קטנים

מואב לא זוכים ליחס אלוקי ישיר. יש פסוקים שמרמזים על קשר ועניין אלוקי במואב "אשית על מואב"³⁴ "אשר דיבר ה' על מואב"³⁵, מה שמראה שיש להם מקום כל שהוא במערכה הכללית של המציאות, אך אין הופעה אלוקית ישירה אליהם, אפילו לא שלילית. גם האסונות שקורים להם מאזור צפון, שייכים יותר למהפכה צבאית אימפריאליסטית ולא למעשה אלוקי ישיר. כמובן שמואב נענשים על חטאיהם, בעיקר גאוותם, אך נראה שהם נפגעים 'על הדרך', ולא כפעולה אלוקית ישירה. כוונת דברי היא שאת מפלת מואב ה' מגלגל בדרך הטבע, ואילו את מפלת אשור ובבל הוא פועל בצורה שמעל הטבע. פעולה שמעל הטבע היא ישירה יותר ולכן זוכה לתיאור ההופעה האלוקית בלשון הנביאים.

ישנם בפרקים אחרים בתנ"ך שבהם מופיע יחס ישיר למואב³⁶, ובישעיהו יש גם תיאורים קשים על אדום³⁷, אך במשא מואב שבפרק טו מצטיירת תמונה חסרת הופעות אלוקיות. יתכן שיש לחלק בין תקופות שונות, שבהם למואב היה מקום מרכזי יותר ופחות.

הדבר נכון ביותר לגבי עמים קטנים נוספים שנזכרים בספר: צור, דמשק, מדבר ים, דומה ובערב. כולם מוזכרים וזוכים לנבואה מאת הנביא, אך לא זוכים להופעה אלוקית. ישעיהו רק מציין ש"ה' צבאות יעצה"³⁸, נראה שאלוקים מתעניין בהם אבל פועל עליהם רק בדרך עקיפה בהנהגת הטבע (יש עמים שאפילו לא זכו לנבואה משלהם). לא ידוע לנו שה' התגלה להם, גם לא כפי מידתם. יתכן שממלכות שלא שרדו לאורך זמן, **ולא היו בעלי השפעה על גאולת ישראל לא קיבלו יחס אלוקי ישיר**. מה שמחזק טענה זו, הוא שצור מקבלים יחס אלוקי ברגע שהם הופכים להיות שותפים בהחזקתם של ישראל מבחינה כלכלית "יפקוד ה' את צור"³⁹.

יש מקום לבחון כל ביטוי בתנ"ך שמופנה כלפי הגויים, ולראות את טיבו, אך הסתפקנו כאן רק במשאות לגויים בספר ישעיהו. ובדוע שיש עוד מקום להעמיק ולהרחיב את הדברים.

34. טו, ח.

35. טז, יג.

36. ישעיהו כה, וביחזקאל.

37. פרק סא.

38. כג, ט.

39. כג, יז.

סיכום

ה' מתגלה לאדם כפי מידתו, זה עקרון חשוב מאוד ללימוד דרכי ה' בעולם. בספר ישעיהו אפשר לראות עקרון זה בהקשר לגויי הארצות. לא כל העמים זוכים להופעה אלוקית, נראה שהחלוקה היא בין עמים בעלי משמעות לגאולת ישראל, לאלו שאינם משמעותיים. הופעת ה' מתגלה לעמים כפי מידתם, מעשיהם ותפקידם בעולם. כל אומה בעלת תכונות אופי ציבוריות, מגלה בסופו של דבר שאלוקי העולם מתנהג אתה במידתה.

לאור דברינו מתבררת נקודה חשובה מספר ישעיהו, והיא מה מטרת המשאות לגויים. האם משאות אלו נאמרו עבור הגויים, וישראל שמעו אותם כבדרך אגב? או שמא אלו משאות שנאמרו עבור ישראל אך הנושא היה עונשם של גויי הארץ? לאור דברינו נראה שהאפשרות השנייה היא הנכונה (וכי הגויים שמעו את נבואות ישעיהו?). פרקי המשאות לגויים, הם חלק מהתנ"ך שלנו, בשפת הקודש, עברנו. גם הן נבואות שנצרכו לדורות, עבור בני ישראל.

מפרקים אלו **אנחנו לומדים** בצורה חזקה מאוד, שה' מתגלה לכל עם כמידתו. את הופעת ה' עלינו אנו קוראים בספרים רבים ובדרכים שונות, אך ההופעה אל הגויים היא לימוד מיוחד, כיוון שאז אנו מקבלים ביטוי מעשי כיצד הדבר מתרחש. משמעות דברינו כאן, היא שיתכן שאשור לא ידעו שה' מתגלה אליהם בדמות קשה ואכזרית, אלא יפרשו זאת אחרת (אולי בדרך של מזל או מקרה), ויתכן שאשור ידעו, אין זה משנה. רק אנחנו, שומעי נבואת ישעיהו, יודעים שהתופעות הקשות, והמכה האכזרית שאשור חוו על בשרם, הם בעצם מעשה ה', בהמשך להופעה שאשור ראוים לקבל, והדברים מקבילים לאופיים של האשורים.

עבורנו, המסר נלמד - גאולת ישראל תלויה היא בכך שנוכח את דעת אלוקים שלנו, על ידי תיקון המידות, לימוד תורה, עשית משפט וצדק, כדברי הנביאים כולם. מתוך כך נוכל להיות נקיים כלפי ה' ונזכה להופעת של ה' עלינו בנועם ורחמים. כדברי הפסוק "הנה אלוקינו זה **קיווינו** לו **וישעינו**"⁴⁰ מפרש הרד"ק - "אלוקינו זה שקוינו לו בגלותנו, הוא זה שיגאלנו לעתיד לבוא". **מי שבו שנאמין הוא זה שיגאלנו**. ככל שאמונתנו תהיה בהירה וטובה יותר, כך גם הגאולה תהיה בהתאם, כמידתנו.

צֶלָא דְמַהֲיִמְנוּתָא

סוגיות באמונה

